

# Путевима српских идиома

*Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу  
поводом 65. рођендана*

Крагујевац, 2015.



## **Путевима српских идиома**

*Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана*

### *Уредници*

Проф. др Милош Ковачевић

Доц. др Владимир Поломац

### *Рецензенти*

Проф. др Првослав Радић, Филолошки факултет у Београду

Проф. др Јелица Стојановић, Филозофски факултет у Никшићу

Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет на Палама

### *За издавача*

Проф. Радомир Томић, декан ФИЛУМ-а

### *Лектура и коректура*

Бојана Вељовић

### *Превод резимеа на енглески*

Даница Јеротијевић Тишма

### *Технички уредник*

Стефан Секулић

### *Ликовно-графичка опрема*

Проф. Слободан Штетић

На насловној страници запис из збирке речи из Призрена, коју је сакупио Димитрије Чемерикић.

Преузето са интернет странице <http://www.prepis.org/items/show/26650>.

### **Штампа**

Занатска задруга „Универзал” Чачак

### **Тираж**

150 комада

### **ISBN**

978-86-85991-85-1



## САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ / 9

БИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 13

БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 17

### I Путевима српских дијалеката

*Слободан Реметић*

НАД МОРФОЛОШКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА  
ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА) / 27

*Срећко З. Танасић*

ИЗ СИНТАКСИЧКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ СРПСКИХ  
ГОВОРА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ / 53

*Славолуб З. Марковић*

О ДИЈАЛЕКАТСКОЈ (НЕ)УЈЕДНАЧЕНОСТИ  
ЗАПАДНОСРБИЈАНСКОГ ИЈЕКАВСКОГ КОМПЛЕКСА / 63

*Андреј Н. Соколев*

БАБА ЈЕ ИЂЕЛА НА ПЛАНИНУ. ISH ÇU PLAKA:  
ЗАМЕТКА ИЗ МРКОВИЧЕЈ / 73

*Никола Рамит*

О ФОНЕТСКИМ ДИЈАЛЕКТИЗМИМА И ВАРИЈАНТНОСТИ РИЈЕЧИ / 81

*Недељко Богдановић*

ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ / 91

*Јордана С. Марковић*

ОЛАФ БРОК У СВЕТЛУ СРПСКЕ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ / 103

*Рајна М. Драгићевић*

ЛЕКСИКА ОРИЈЕНТАЛНОГ ПОРЕКЛА ЗА ЉУДСКЕ  
ОСОБИНЕ И ЕМОЦИЈЕ У КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИМ  
ГОВОРИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА / 115

*Драгана Радовановић*

ИЗ ОДЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У СИРИНИЋКОЈ ЖУПИ / 139

*Тања Милосављевић*

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ИМЕНИЦА СА ХИПЕРСЕМОМ  
'ОСЕЋАЊЕ' У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ / 151

*Михај Н. Радан*

КАРАШЕВСКИ ТОПОНИМИ ФИТОНИМСКОГ  
И ЗООНИМСКОГ ПОРЕКЛА / 171

*Марија Вучковић*

НОВЕ УЛОГЕ БОШКАЧКОГ АРГОА / 181

*Светлана Ћирковић*

УПОТРЕБА ЦИТАТА У УСМЕНИМ НАРАТИВИМА О  
ТРАДИЦИОНАЛНОЈ МЕДИЦИНИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ:  
ОД ИСТИНИТОСТИ ДО ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТИ / 207

*Гордана Драгин*

ИЗ СИСТЕМА ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У БАНАТСКИМ ГОВОРИМА  
Ш-В ДИЈАЛЕКТА И ЈЕДНОГ НЕТИПИЧНОГ К-Р ГОВОРА (II) / 231

*Стјанислав Станковић*

*Веселинку Лаброску*

ЗА СРПСКО-МАКЕДОНСКАТА ЈАЗИЧНА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА  
НА МОРФОСИНТАКСИЧКО РАМНИШТЕ КАЈ  
МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЈУЖЕН БАНАТ / 241

*Motoki Номасни*

OBSERVATIONS ON THE USE OF PAST TENSE FORMS IN BANAT  
BULGARIAN IN THE CONTEXT OF LANGUAGE CONTACT  
WITH SERBIAN: THE CASE OF МАТИЈА ВАНЧОВ / 255

*Марина Јуришић*

ПРЕДЛОЗИ ЗБОГ И РАДИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА / 267

*Милош Луковић*

ДИЈАЛЕКАТСКА КОМПОЗИЦИЈА НОВОНАСЕЉЕНИХ КРАЈЕВА  
ТОПЛИЧКОГ И ВРАЊСКОГ ОКРУГА 1878 –1912. ГОДИНЕ / 285

*Бојана Вељовић*

УПОТРЕБА ПОТЕНЦИЈАЛА У ГОВОРУ ТУТИНА / 309

## II Путевима историје српског језика и писма

*Вања Станишић*

О „СРПСКОЈ ДИПЛОМАТСКОЈ МИНУСКУЛИ” ЈОШ ЈЕДНОМ / 331

*Владимир Р. Поломац*

АНТРОПОНИМИЈА ВОДИЧНИЧКОГ ПОМЕНИКА  
(СКОПСКА ЦРНА ГОРА, XVI ВЕК) / 341

*Миодраж В. Јовановић*

ДВИЈЕ ОСОБИНЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА ВУКОВЕ ПИСМЕНИЦЕ  
У ПОРЕЂЕЊУ СА ГОРСКИМ ВИЈЕНЦЕМ / 351

*Видан В. Николић*

О ВУКОВОЈ ТЕРМИНОЛОШКОЈ СИНТАГМИ РАСПУСНА  
КЊИГА – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТ / 367

*Марјин Стефанов*

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОЛИТИЦИ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА / 379

## III Путевима српског стандардног језика

*Радоје Д. Симић*

*Јелена Р. Јовановић Симић*

’НАЧИНИ ИЗЛАГАЊА’ У УСТАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ / 395

*Милош М. Ковачевић*

ТИПОВИ АПСОЛУТНОГ КОМПАРАТИВА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 411

*Тијана Ашић*

ИДИОМАТСКЕ ТЕЛИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 431

*Димка Савова*

СПЕЦИФИЧНОСТ КОМУНИКАТИВНЕ СИТУАЦИЈЕ У  
КОМУНИКАЦИЈИ НА ИНТЕРНЕТ ПРИЧАОНИЦИ / 441

*Божинка Петронијевић*

ТВОРБЕНИ ОБРАСЦИ ГЕРМАНИЗАМА У  
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 451

*Сања Ђуровић*

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМЕ *КЉУЧ* / 465

*Милица Радовић Тешић*

ОСВРТ НА ЛЕКСИКУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 473

*Марија Ђинђић*

ЛЕКСИКА ТУРСКОГ ПОРЕКЛА У 19. ТОМУ РЕЧНИКА САНУ / 479

*Тања Танасковић*

КОЛОКАЦИЈЕ У РОМАНУ *ПЕТРИЈИН ВЕНАЦ*  
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 491

*Милка В. Николић*

О ЗНАЧАЈУ БУКВАРА АДАМА ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825)  
У РАЗВОЈУ БУКВАРСКЕ НАСТАВЕ КОД СРБА / 505

Марија Вучковић<sup>1</sup>

*Српска академија наука и уметности  
Институт за српски језик*

## НОВЕ УЛОГЕ БОШКАЧКОГ АРГОА<sup>2</sup>

Бошкачки арго је био тајни језик многих занатлија печалбара из Македоније и јужне Србије. У раду се разматра варијанта аргоа карактеристична за српско и славофоно муслиманско становништво пореклом из шарпланинских жупа Средске и Сирињића. У прошлости је то био познат печалбарски крај, а после Другог светског рата миграције, како унутрашње тако и спољне, постају трајне. Друштвено инфериорне, занатлије печалбари користиле су арго за тајно унутаргрупно споразумање, што им је живот и рад у туђој средини чинило лакшим и безбеднијим. За разлику од многих других тајних језика бошкачки арго опстао је до данас захваљујући функционалној трансформацији. Временом и непечалбарски део популације почиње да га усваја и користи као обележје регионалног идентитета. Уз то, послератни и рецентни иселеници и њихови потомци сматрају га симболом свог порекла и традиције. У делу академског дискурса бошкачки арго је недавно коришћен у сврху учвршћивања бошњачког националног идентитета локалних славофоних муслиманских група.

*Кључне речи:* тајни занатлијски језици, језичке функције, регионални и етнички / национални идентитет, Срби и славофони муслимани, Средска и Сирињић

Бошкачки арго је изворно био тајни језик занатлија који је забележен у различитим областима Македоније и Србије. У овом раду бићи говора о његовој варијанти из Средске и Сирињића, двеју суседних шарпланинских жупа на југу Косова и Метохије, те се, према томе, одређење *бошкачки арго* односи на ту варијанту, осим ако експлицитно није наведено другачије. За разлику од многих тајних занатлијских језика који су нестали услед промена друштвено-економских прилика које су условиле њихов настанак и употребу, бошкачки арго одликује се изненађујућом виталности. Он се у неком виду сачувао до данас, пре свега захваљујући функционалном преображају и промени друштвене групе која се њиме служи: за овај идиом више не важи ни одређење *тајни*, ни *занатлијски*. У овом раду биће речи управо о његовим новим функцијама, друштвеним контекстима употребе, корисницима и о томе каква је његова улога у једном делу савременог академског дискурса. Али, пре тога ћу указати, у

<sup>1</sup> marivu74@yahoo.com

<sup>2</sup> Овај рад је настао у оквиру пројеката *Језик, фолклор, миграције на Балкану* (178010) и *Етимолошка исцртаживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* (178007), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.



кратким цртама, на то ко су били његови први говорници, у којим се ситуацијама примарно употребљавао и која је била његова првобитна улога. Такође, осврнућу се и на његову структуру.

### **Првобитна улога бошњачког аргоа: бошњачки као тајни занатлијски језик**

Примарна група корисника бошњачког аргоа била је професионално (а с тим у вези полно и узрасно) дефинисана: то су биле занатлије, пре свега зидари, тесари, затим и терзије, дакле, мушкарци довољно одрасли да се баве овим занатима или да их од старијих уз рад уче. За настанак и употребу тајних занатлијских језика важно је то што ово нису били седентарни занати, већ је њихово обављање подразумевало сезонске и вишегодишње миграције, познате под традиционалним називом *йе-чалба* или *џурбеш*<sup>3</sup>. У многим је деловима Балканског полуострва и медитеранске области у периоду од 18. до средине 20. века постојала традиција сезонских или привремених радних миграција првенствено мушке популације (Бјелењин Ленчовска 2010: 11). На Балкану су функционисали различити обрасци радних миграција у различитим областима, али им је заједничко било то што су мушкарци зарађивали новац негде у туђини (било да је то суседна област, велики град, или друга држава)<sup>4</sup>, враћајући се сваке године у родна места породицама (Христов 2012: 11). Сматра се да је опадање сточарства довело до интензивних сезонских радних миграција у шарпланинским жупама (Цвијић 1911: 1095–1096, 1102; Урошевић 1948: 131–132; Танасковић 1992: 28, 175–177, 179),<sup>5</sup> а правци кретања печалбара, њихова одредишта и врсте сезонских послова мењали су се неколико пута током 19. и у првим деценијама 20. века у складу са историјско-политичким променама на Балкану (Христов 2008: 217–218, 221–225; Христов 2012: 18–19).

У Сиринићкој жупи<sup>6</sup> печалбарство су упражњавале терзије (највише зими), зидари, бунарције и чувари винограда и поља (лети), који су одлазили у суседне области Косова и Метохије и Македоније и даље у источну Србију, западну Бугарску и Румунију, где су радили од

3 Локални дијалекатски изрази за одлазак у печалбу, забележени у Сретечкој жупи, јесу: *йо мајстџорљак* и *на џурбеш* (Павловић 1939: 9). Д. Димић наводи да *џурбеш* има шире значење, али се обично односи на миграције повезане са обављањем зидарских и других физичких послова, да *мајстџорлак* и *йџерзилак* означавају зидарски посао односно кројачки занат, а да се термин *йечалба* устаљује, пре свега, са почетком миграција у Америку (Димић 1997: 101).

4 Таква кретања су, по правилу, имала трансгранични карактер, јер су печалбари прелазили географске, етничке, религијске, културне и државне границе на Балкану.

5 О узроцима интензивних традиционалних сезонских радних миграција на Балкану в. и Христов 2008: 217, 218–220, Христов 2012: 16.

6 За општи историјски преглед и савремено стање у Сиринићкој жупи в. Младеновић 2007а. О етничкој структури становника ове жупе на основу послератних пописа в. Радовановић Мил. 2000: 21–22.

пролећа до јесени, ретко две-три године, а од почетка 20. века су уследиле прекоокеанске миграције у САД и Јужну Америку (Урошевић 1948: 140–141). Традиционални печалбарски занати у Средској били су, пре свега, дунђерски и терзијски, у печалбу су одлазили славофони хришћани и муслимани, а њихова одредишта су били Косово и Метохија, Македонија, Албанија, Грчка<sup>7</sup>, Турска, источна Србија, Румунија, БиХ<sup>8</sup>, Русија (Радовановић 1995: 301, 302–303). Радили су обично од пролећа до јесени, а неожењени мушкарци остајали су и више година, до женидбе (Вукановић 1986: 87; Танасковић 1992: 31, 54–55; Радовановић 1995: 301–302; Димић 1997: 105–106). Од почетка 20. века одлазе и у САД, ређе Аустралију и Канаду, а после балканских ратова Србима се у прекоокеанским миграцијама прикључују и славофони муслимани (Радовановић 1995: 302, 303–304).

За традиционалну печалбу било је карактеристично да су само мушкарци (један, највише двојица из истог домаћинства) учествовали у миграцијама, док су им породице остајале код куће (id. 306). Отуда су те миграције имале привремени карактер, чак и кад су биле вишегодишње, и тек за део миграната који је отишао у прекоокеанске земље оне постају трајне. Печалбари су новац слали кући и улагали у некретнине (кућу, земљу), културна добра (цркве, школе, библиотеке) и инфраструктуру (путеве, водовод, чесме) у родном крају (Танасковић 1992: 122, 144; Радовановић 1995: 302, 304, 306; Димић 1997: 102–103, 244). Путовали су и радили у групама, тзв. тајфама, састављеним од различитих занатлија како би могли самостално обавити целокупан посао, а у њима је било и дечака (синова и рођака одраслих чланова тајфе) који су учили занат (Вукановић 1986: 85, 87; Танасковић 1992: 102; Радовановић 1995: 301; Димић 1997: 107, 149, нап. 174). Печалбарске групе су, дакле, формиране на територијално-професионалним основама (не нужно и етно-религијским<sup>9</sup>) и биле су хијерархијски устројене, а унутаргрупну кохезију и солидарност појачавали су и сроднички односи међу њиховим члановима. У друштвеном погледу печалбари су били двоструко инфериорни: као странци у туђој средини и као најамни радници у односу на послодавце.

Управо су специфични услови живота и рада занатлија печалбара били узрок њихових тежњи за језичким диференцирањем (Јашар–Настева 1970: 562). Другим речима, радне миграције и њихов корпоративни карактер били су битан услов за настанак и употребу тајних језика.

7 У Грчку су већином ишли муслимани радећи тамо као носачи, лучки радници, радници на комуналијама, виноградаре, баштованије, чобани (Танасковић 1992: 177, 292; Радовановић 1995: 303).

8 Тамо су ишли муслимани из Речана као посластичари и угоститељи (Вукановић 1986: 86; Радовановић 1995: 302).

9 Понекад су Срби и муслимани одлазили у печалбу заједно услед потребе Срба за микријом током боравка и рада у другим крајевима Косова и Метохије, у Албанији, Турској и Грчкој, као и приликом одласка на сезонске послове за време Другог св. рата (Радовановић 1995: 301, 303, 304).

Да би заштитили своје егзистенцијалне, професионалне и економске интересе, занатлије су у међусобном споразумевању понекад користиле помоћно или секундарно комуникацијско средство, које им је омогућавало искључивање аутсајдера из разговора. Значајни аутсајдери, тј. особе чије је присуство провоцирало употребу аргоа, били су послодавци, представници власти и криминалци (Тројановић 1925–26: 222; Бован 1972: 114, Вукановић 1986: 143; Танасковић 1992: 33–34; Никшић, Ђорђевић 1994: 105; Николић 1995: 175; Радовановић 1995: 301), о чему сведоче следећи примери: „Такав ти левав лапрше!” — ’Тај ти је узео новац!’, „Стреси га догурује манче!” — ’Ћути долази газда’ (Николић 1995: 175). Дакле, примарна функција ових идиома била је конспиративна. Они такође имају демаркациону<sup>10</sup> и интегративну функцију, будући да су се помоћу њих чланови одређене друштвене групе, с једне стране, издвајали из ширег социјалног окружења, а с друге, додатно консолидовали као група (уп. id. 176). Поред тога, и социолекти са примарно конспиративном функцијом су понекад били употребљавани из разоноде и задовољства који произилазе из коришћења идиома који је необичан, који се разликује од језика свакодневног општења (Бондалетов 1974: 18). Они су, дакле, могли имати и експресивну функцију. Ова секундарна улога омогућила је ширење опсега ситуација у којима су се занатлијски аргои користили. Тако су занатлије користиле бошкачки арго и код куће (Бован 1972: 113; Танасковић 1992: 33), не само у печалби, и та је употреба најчешће била експресивно обележена. Споразумевање на бошкачком и код куће омогућило је то што занатлије нису биле повезане само на професионалној већ и на родбинско-земљачкој основи. Док су у печалби настојали да сачувају тајни карактер идиома, јер се он употребљавао с примарно конспиративном функцијом, код куће, где је доминирала експресивна употреба, тајност није била његово битно својство. Скидање ознаке *тајно* и експресивни потенцијал учинили су бошкачки доступним, па чак и привлачним, и осталим категоријама становништва у завичају печалбара. Тако се проширио круг његових корисника.

Што се тиче структуре идиома ове врсте, они се на том плану одликују фрагментарношћу и несамосталношћу. Реализују се као лексички подсистеми који имају дистинктиван само један део лексике, док све остале сегменте језичког система преузимају из примарног језичког кода својих корисника (уп. Радовановић Милорад <sup>3</sup>2003: 176; Шћепановић, Ђукановић 1997: 133, 138, 140–141). Будући да се аргои везују првенствено за усмени вид општења, као примарну језичку базу најчешће користе локални дијалекат и разговорни субстандард, а непосредан контакт саговорницима омогућава да ограничења проистекла из њихове фрагментарне природе надоместе познавањем ванјезичког контекста, мими-

10 Термин *демаркациона функција* преузет је од Р. Бугарског, који њиме означава социolingвистичку функцију стандардних језика, која „jezičke zajednice i njihove jezike razdvaja od drugih zajednica i jezika” (Бугарски 1986: 232).

ком и гестом. Дистинктивну лексику чине, по правилу, пунозначне речи (Стојков <sup>3</sup>1993: 339) из одређених лексичко-семантичких поља, чији избор зависи од потреба и интереса корисника. То значи да су на синтагматској равни арготски искази хибридне природе. Несамосталност тајних занатлијских језика огледа се и у томе што грађу и творбено-семантичке поступке и моделе за формирање своје специфичне лексике црпу из других језичких кодова.

Треба још додати да бошкачки арго из шарпланинских жупа није ни по свом називу ни по лексичком саставу јединствена творевина међу идиомима ове врсте. Наиме, термин *бошкачки* је најраспрострањенији међу називима за македонске зидарске тајне језике (Јашар–Настева 1970: 561, нап. 49). Сматра се да је вероватно албанског порекла и да је у вези — која је творбено посредована арготичким глаголом *бошкам* 'радим, правим, зидам' и агентивном именицом *бошкач* 'зидар, мајстор, радник' — са албанским дијалекатским обликом (из Дебра) *bojsh*, 2. једн. презента глагола *boj* који значи 'радим, правим' (Јашар–Настева 1953: 137, уп. и Вучковић 2004: 87–88).<sup>11</sup>

Такође, постоји група тајних занатлијских језика који имају знатан корпус заједничких лексема, наравно, са извесним варијацијама на фонетском, морфолошком и семантичком плану (id. 50–51). Ту спадају, поред бошкачког из шарпланинских жупа, тајни језици зидара из Дебра, Струге, Битоља, Крушева, Прилепа, Велеса, Штипа, са Дојрана, из Сера, Кратова, Криве Паланке, Алексинца и аргои других заната: терзијски (*прошњавски*) из шарпланинских жупа, папуцијски из Скопља и Прилепа, ликарски из Скопља, терзијско-алвацијски из Дебра, пекарски из западне Македоније, као и варијанта бошкачког из Вучитрна, забележена у Елезовићевом дијалекатском речнику (id. 51–54). Седентарне и мање мобилне занатлије су тајне језике позајмљивале од мобилни(ј)х занатлија (Шишманов 1895: 46), што говори у прилог томе да су радне миграције биле основни друштвено-економски импулс за настанак ове врсте социолеката. Истраживачи указују на то да је централна, жаришна зона ове групе тајних језика била у западној Македонији, и да су се они одатле ширили на исток и север миграцијама становништва и контактима са печалбарским групама из те области, а лингвистички аргументи којима се поткрепљује та претпоставка јесу лексика албанског порекла и западно-македонски дијалектизми у аргоима у којима се ови елементи не очекују (за литературу в. Вучковић 2004: 51–53, 55–56).<sup>12</sup>

11 Претпоставља се да је истог порекла, само од другог дијалекатског облика, и *бањачки* / *баначки* или *баналачки*, назив тајног језика зидара из области Осат у источној Босни, који је творбено повезан с глаголом *баниџи*, који значи 'радити, градити' и именицом *бањак*, са значењем 'мајстор' (уп. Халими 1954: 82; Наметак 1955: 89, 90).

12 О контактима других дунђерских група са дунђерима из Дебра в. и Христов 2012: 15–16.

## Нове улоге бошкачког арга

### *Бошкачки као симбол локалног идентитета*

Већ је речено да је то што су печалбари понекад употребљавали бошкачки арго и код куће, а не само у печалби, и што га тада нису тајили омогућило ширење корисничке базе на мушкарце непечалбаре, жене, омладину и децу из њиховог окружења (Бован 1972: 113, 121, 122; Танасковић 1992: 33; Радовановић 1995: 301). Ова промена у опсегу и карактеру групе која зна арго повезана је са његовом употребом у новим ситуацијама: користили су га сељаци из Средске на пијаци у Призрену, Сречани интернирани у Бугарску за време Првог св. рата (Танасковић 1992: 160), касније ученици и студенти из поменутих шарпланинских жупа у интернатима и студентским домовима као знак распознавања и са експресивном, а не само конспиративном функцијом (усмено проф. др Р. Младеновић<sup>13</sup>; уп. и Бован 1972: 118). Сем тога, забележени су случајеви коришћења овог арга у писаној комуникацији између печалбара и њихових породица, као и за време Првог св. рата у писму једног војника Сиринићанина, који је на тај начин хтео избећи цензуру (id. 120–121). Дугогодишња комплексна политичка ситуација и међунационални конфликти на Косову и Метохији узроковали су осећај тескобе и несигурности код становника шарпланинских жупа, што је допринело актуелности бошкачког као конспиративног идиома. О томе су, међутим, информатори говорили врло уздржано, индиректно и уопштено.

Промена карактера друштвене групе која зна бошкачки арго условила је преображај социолекта у територијално дефинисани варијетет. О тој трансформацији сведочи и семантика арготизма *бошкач*, како је описана у рукописној збирци речи сретечког говора Н. Љамића. Основно значење лексеме јесте 'мајстор', и оно је карактеристично за бошкачки као занатлијски арго, а ново, секундарно 'Сречанин' настало је у периоду када је бошкачки постао једно од три идентитетска обележја<sup>14</sup> становника Средске (Николић 1995: 181). Као обележје помоћу којег се идентификују говорници по територијалном принципу, бошкачки је стекао симболичку функцију обележја уже регионалне идентификације и знамења културне традиције (уп. Бован 1972: 117). Треба, међутим, нагласити да је, иако функционише као регионални идентитетски маркер, његова упо-

13 Овом приликом искрено захваљујем проф. др Радивоју Младеновићу на вишеструкој помоћи коју ми је пружио приликом мог истраживања бошкачког арга: као информатор дао ми је драгоцене податке о употреби овог идиома, помагао ми је у налажењу информатора и долажењу до тешко доступне литературе. Обрађала сам му се, као дијалектологу који се бави дугогодишњим проучавањима народних говора регије у којој се користи овај арго, за разрешења многих мојих недоумица везаних за дијалекатски лексички састав и граматичку структуру.

14 Друга два су, према овој ауторки, свечана женска ношња и аутостереотипна представа о предузимљивости, напредности и кооперативности у односима с представницима других култура (Николић 1995: 181).

треба изразито транслокална. То значи да се њиме служе људи који потичу из Средске и Сиринића, независно не само од занимања већ и од актуелног места боравка, будући да међу њима има много исељеника и да га усвајају, у некој мери, и њихови потомци који су рођени у новој средини.

Као што је традиционално печалбарство било важно за функционисање бошњачког као конспиративног занатлијског арга, тако и савремене миграције имају значајну улогу у његовом данашњем функционисању као регионалног идентитетског обележја. И након Другог св. рата шарпланинске жупе остају подручје интензивне емиграције, чији се карактер, међутим, мења. Најпре су биле изражене унутрашње миграције усмерене на простор целе тадашње Југославије, где су печалбари радили као физички, грађевински и угоститељски радници, док терзијски занат одумире (Радовановић 1995: 305, 306). До средине 50-их година прошлог века из Средске се српско становништво сели у Призрен и градове у Србији, а муслиманско такође у Призрен, али и у Турску, а од половине 60-их година Срби се почињу масовно исељавати у градове на Косову и у централној Србији, а у Македонији у Тетово и село Јанчиште (id. 307–311). У то време крећу и првобитно привремене радне миграције у западну Европу, где мигранти раде као грађевинари, али и електричари, аутомеханичари итд. (id. 305–306).<sup>15</sup> За нове мигранте је карактеристично да воде и породицу са собом и да, нарочито Срби, новац улажу у некретнине ван родног краја, док муслимани ретко напуштају завичај заувек и улажу не само у некретнине већ и у локална културна добра и инфраструктуру (id. 306–307, 312). Међутим, након 1999. године и муслимани почињу да се исељавају из завичаја у већој мери, с тим што је ова појава у Сретечкој жупи изражена у мањем степену него у Гори (проф. др Р. Младеновић у писаној комуникацији, Младенович 2012: 146). Исељеници су, бар раније, редовно с породицама посећивали родни крај, за који су везани емотивно и родбински (Радовановић М. 1995: 250; Радовановић 1995: 311, 312), а такав однос према завичају настојали су пренети и на своју децу, која су често рођена у новој средини (Чукаловић 1989: 10). У новој, по правилу, урбаној средини се међу мигрантима, који се међу собом идентификују као *нашинци*, успостављала ефикасна мигрантска родбинско-земљачка мрежа<sup>16</sup> за узајамно помагање приликом досељавања, налажења посла и за организовање спортских, културних и забавних активности.<sup>17</sup> Социјалне мреже тог типа стварају услове и прилике

15 О трансформацији традиционалног печалбарског модела у модел гастарбајтерске културе в. и Христов 2008: 225–226; Христов 2012: 22–23. О континуитету одређених елемената традиционалног модела у савременим радним миграцијама муслимана из западне Македоније в. Бјелењин–Ленчовска 2010.

16 Овакве друштвене структуре биле су важне и у периоду традиционалног печалбарства, и на њима се заснива организација мигрантских група, тзв. печалбарских тајфи, в. и Христов 2008: 220; Христов 2012: 17.

17 О значају постојања овакве мреже приликом избора места емиграције код припадника горанске заједнице в. Ђорђевић–Црнобрња 2014: 40–41, о њеном утицају на са-



за употребу бошкачког арга, који омогућава ефикасну идентификацију њихових чланова.

Тако је у Призрену овај аргумент служио као језичко средство диференцијације између староседелаца којима није био познат и досељеника из крајева у којима се бошкачки изворно користио, јер су досељеници чували свој дијалекат и служили се бошкачким као ознаком засебног идентитета, нпр. међу рођацима и земљацима приликом окупљања на славама и сл. (усмено проф. др Р. Младеновић). Антагонизам између староседелаца Призренаца и досељеника из шарпланинских жупа почивао је на опозицијама урбано : рурално, трговци : мајстори<sup>18</sup>, а та дистанца је код досељеника потенцирана очувањем диференцијалних аспеката идентитета — на језичком плану су то били завичајни говор и бошкачки аргумент.

Важно је још напоменути да су слични афирмативни аутостереотипи који су забележени код Срчана у односу према Сиринићанима (Николић 1995: 179, 181–182; Радовановић 1995: 313) уочени и код исељеника из Средске у односу према становништву које су затекли у местима досељавања, при чему *ми* засновано на заједничком пореклу опстаје упркос промени средине.

За формирање и одржавање мигрантских друштвених мрежа заснованих на сродничко-земљачком принципу користе се и нове технологије.<sup>19</sup> Тако је, на пример, једно време функционисао сајт муслимана исељеника из жупских и горанских села: <http://prizrenska-zupa.de/>, доступан и сада преко интернет архиве <http://archive.org/web/>. Сајт је садржавао линкове с репортажама о завичајним селима, затим линкове за сајтове, интернет магацине, форуме и радио станице намењене муслиманима из Призрена и околине. Занимљиво је да је велика пажња била посвећена дистинктивним елементима језичког идентитета. На сајту је била фаворизована употреба завичајног дијалекта, на који се реферише термином *нашински језик*<sup>20</sup>, а такође је имао једну страницу посвећену бошкачком језику где се

---

времене радне миграције међу македонским Албанцима и муслиманима (Торбешима) в. Марков 2012. Једна од савремених теорија међународних миграција, теорија мреже (network theory), управо разматра како везе засноване на сродству, пријатељству и заједничком пореклу међу мигрантима, бившим мигрантима и немигрантима у емигрантским и имигрантским срединама утичу на интернационална кретања становништва (Меси et al. 1993: 448–450, 460–460). Иако се сматра да имају већи значај за предвиђања везана за међународне миграције (id. 460), оне функционишу и код унутрашњих миграција, тј. миграција унутар државе.

18 Печалбари Срчани су се задуживали за пут код призренских трговаца који су се тако богатали на рачун одласка Срчана у печалбу (Танасковић 1992: 177–178).

19 О томе како се интернет користи за потврђивање и јачање постојећих колективних идентитета в. нпр. Ериксен <sup>3</sup>2010: 128.

20 Коментар који следи садржи разлоге за коришћење завичајног говора, а истовремено представља илустрацију специфичности дијалекатског записа на интернету: „Ka sto ste приметиле, u gore napisan tekst, ovde mozete da pisete „Nasinski” tj. kako zborite Doma! :) Jer, polako nase deca zabiraet Nasinski jezik, a mora da priznate da je nas jezik najljepi!” (<http://web.archive.org/web/20141218051048/http://prizrenska-zupa.de/>, приступљено 11.

описује његова изворна употреба као конспиративног занатлијског арга, указује на опасност од нестанка и позивају корисници сајта да доприне-су писању његовог речника: „mi zelimo da u ovom zapisu oživimo koloko je moguće ovaj govor i približimo bosnjacima a posebno mladima lepotu ovog starog župskog jezika”. Овај цитат јасно сведочи о томе да бошњачки арго, „као стари жупски језик” који треба ревитализовати, има посебан статус као вредан део локалне културне традиције.<sup>21</sup> Речник садржи осамдесетак речи, десетак примера типичне употребе и два наратива на бошњачком о искуствима с печалбе. Коментар приносника о томе да донекле невољно учествује у овом пројекту<sup>22</sup> може представљати преживели рефлекс кодекса тајења арга, али може и указивати на то да конспиративна функција, иако није више примарна, увек може бити актуализована ако се укаже потреба за тим.

Мигранти употребљавају бошњачки у разним ситуацијама и из различитих разлога, и у зависности од тога активирају његове различите функције. За њих овај идиом има изразиту симболичку улогу и као знамење културне традиције и вредности, па се веза деце миграната са завичајем њихових родитеља успоставља и путем учења бошњачког. Због експресивног потенцијала бошњачки је могао бити употребљен у исте сврхе као нпр. омладински жаргон. Исељеници су такође могли активирати конспиративну функцију, али у новим ситуацијама, нпр. на фудбалским утакмицама, да би из своје комуникације искључили играче противничког тима. Користи се и као средство еуфемизације. Треба нагласити да конспиративна функција најчешће има заштитни карактер, ретко се арго употребљавао као средство пресије, нпр. да се ослободи купе у возу. У сваком случају, код исељеника симболичка функција обележја завичајног идентитета и битног елемента културне традиције потискује прагматичку функцију средства конспиративне комуникације. Иако се труде да се прилагоде новој средини, мигранти истовремено чувају вредности културе из које су поникли (Николић 1995: 185), дубоко саучествујући са судбином завичаја и својих земљака. Отуда користе бошњачки и као средство просторне и временске транслокације, које им омогућава да се на тренутак изместе из ’овде’ и ’сада’ у ’тамо’ и ’некад’.

5. 2015). Детаљније о референтном опсегу глотонима *нашински* в. Младеновић 2012: 135.

21 Такав статус има, изгледа, и бањачки, тајни језик осањких зидара (в. напомену 11), с тим што он ужива и институционалну подршку (<http://www.esrebrenica.ba/vijesti/promocija-knjige-price-nasih-banjaka.html>, <http://www.srna.rs/novosti/117131/odrzana-sportska-takmicenja-i-osacansko-sijelo.htm>, приступљено 7. 7. 2015).

22 „Evo nekoljiko reci na Boskacki iako ne nije drago jar moze svakoj da ga razdiva” (<http://web.archive.org/web/20030408110202/http://www.prizrenka-zupa.de/boskacki.htm>, приступљено 11. 5. 2015).



Бошкачки, који се и данас активно користи у селима Средске (Призренске жупе)<sup>23</sup>, представља занимљиву појаву и за медије, о чему сведочи текст објављен 15. 9. 2013. на сајту Deutsche Welle под насловом *Boškački — tajni govor majstora sa Kosova* (<http://www.dw.de/bo%C5%A1ka%C4%8Dki-tajni-govor-majstora-sa-kosova/a-17089474>, Permalink <http://dw.de/p/19hkg>, приступљено 13. 5. 2015). У тексту се говори о томе како је бошкачки функционисао као тајни занатлијски језик који су, како је напоменуто, прво почеле да користе српске путујуће занатлије, а од њих су га преузели муслимански печалбари. Истиче се да га данас знају сви у Жупи, а највише се користи међу муслиманским становништвом, јер се православно становништво, како је речено, повукло. Саговорник аутора репортаже, професор Рамиз Шаипи из шарпланинског села Горње Љубиње, најпре напомиње да су Срби, са којима је ишао у призренску гимназију, знали тај говор јер су га користили на часовима за договарање, а затим описује како је арго функционисао међу радницима на грађевини, где је радио док је студирао у Београду. Ова мала аутобиографска прича показује колико је жива и разноврсна употреба размаганог аргоа и код данашњих његових говорника. На крају прилога наводи се неколико карактеристичних исказа на бошкачком и мали речник од нешто више од стотинак лексема.

Може се закључити, из прегледа различитих аспеката пострадиционалног живота бошкачког, да је његовој виталности ван првобитног социјалног оквира допринела појачана унутаргрупна кохезија узрокована у матичној средини, с једне стране, карактеристикама природне средине (заклоњеност, скривеност), а с друге, неповољним историјским и политичким приликама, а код исељеника одсуством потпуне адаптације и интеграције у нову средину, као и извесном дистанцом становништва које су затекли према њима.

*Улога бошкачког аргоа у изградњи бошњачког националног идентитета словенских муслиманских жупа на југу Косова и Метохије*

Нације у модерном смислу представљају релативно нову појаву, насталу као производ одређених друштвених и економских услова, и њихово формирање у Европи започело је крајем 18. и текло током 19. и 20. века (Кордић 2010: 183–184). Оне не настају саме од себе, већ представљају друштвено-политичке творевине, променљиве јединице направљене помоћу националистичких идеологија и покрета (id. 182, Ериксен<sup>3</sup> 2010: 126). Отуда термини *прављење / формирање нације, национална изградња* и сл. истичу њихов конструкцијски карактер, чињеницу да су то временски и контекстуално везани облици друштвеног групног иден-

<sup>23</sup> Географски термин Призренска жупа, који се користи у цитираном тексту, среће се чешће од 1999. године (в. Младенович 2012: 124).

титета, сложене ми-групе чији чланови нису повезани личним односима него 'замишљеном заједницом'<sup>24</sup> (Кордић 2010: 184–185). То су вештачке конструкције (Ериксен<sup>3</sup> 2010: 121; Кордић 2010: 188) које нису направљене применом објективних критеријума које задовољавају сви чланови нације, попут заједничког језика, религије, порекла, територије која чини природну целину и сл. (id. 188–194). Пошто нација није дефинисана објективним критеријумима, у њеном стварању посеже се за фикцијом и нарацијом, а различити наративи о пореклу, очевима оснивачима и сл. у књижевности, историографији, масовним медијима<sup>25</sup> имају улогу да хомогенизују нацију и створе представу да је она одувек постојала (id. 185–187). Тако се, на пример, у писању историје, у оквиру процеса формирања нације, инсистира на конструкцији њеног историјског континуитета и врши селекција елемената и чињеница којима се постиже историјска легитимација националних циљева и националног система владања, па се може рећи да се национална држава темељи на манипулисању колективним сећањем и заборављањем (id. 187–188, 256–262; уп. и Ериксен<sup>3</sup> 2010: 82–87, 109, 111, 124).

За процес националне изградње на простору бивше Југославије карактеристично је уверење да национални идентитет зависи од језика, да је језик његово инхерентно својство (Кордић 2010: 177, 179). Стога су националне политичке елите кренуле у прављење самосталних држава са ставом да нације не могу постојати нити имати самосталну државу ако немају језик различит од других нација (id. 169). Такво схватање представља одраз романтичарско-националистичке идеје с краја 18. века о тројству језика, нације и државе, по којој сваки народ мора имати језик који припада само њему (id. 170, уп. и Рајт 2011: 782, 784–785; Илић, Белић 2014: 94). Симболичка, идентитетска функција језика добила је апсолутни приоритет над комуникацијском функцијом, што је резултовало уништавањем српскохрватске језичке заједнице (Кордић 2010: 171–172). У томе су лингвисти имали значајну улогу зато што их на јужнословенским просторима у последњих двадесет и нешто година одликује наглашена исполитизованост и активно заступање друштвено доминантних идеолошких позиција (id. 366–379).

За јужнословенске народе је такође карактеристично да су се национално формирали на темељу изразите корелације верског и националног

24 За појам 'замишљена заједница' ауторка упућује на Б. Андерсона који га дефинише на следећи начин: „In an anthropological spirit, then, I propose the following definition of the nation: it is an imagined political community... It is *imagined* because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion” (Андерсон 2006: 5–6).

25 О улози коју имају медији у стандардизацији представа и језика, у јачању националистичких осећања и о значају интернета за национализам на даљину в. Ериксен<sup>3</sup> 2010: 127–128.

идентитета,<sup>26</sup> те су Срби, Хрвати и Бошњаци добар пример за то како се нације могу направити на основу религије (уп. id. 209–210, 212, 215–217; Вајзовић 2012: 85–86; Младеновић 2012: 122).<sup>27</sup>

Теоретичари национализма истичу да су нације, иако модерне, склоне да се замишљају као старе (Ериксен<sup>3</sup> 2010: 122). Отуда су митови о заједничком пореклу једно од темељних обележја националних идентитета на Балкану, па у складу с тим скоро сваки балкански народ има, уписан у своју националну историју, одређени антички народ за праоца, што се у науци описује термином етногенеза (Кордић 2010: 222). Конструкција историјског континуитета која се очитује у повезивању савремених нација и њихових држава с античким народима или средњовековним царствима служи стварању представе о исконском постојању тих нација (id. 226–227). При том је прича о генетском и територијалном континуитету обично испричана тако што се доступан материјал користи селективно (Ериксен<sup>3</sup> 2010: 88).

С формирањем нација и националних држава тесно је повезано и питање мањина. Тако С. Рајт истиче да су се језичке мањине развиле као пропратни резултат процеса националне изградње и ширења националног стандардног језика (Рајт 2011: 776, 782–783), док А. Д. Смит указује на то да је етнички национализам један од главних узрока данашњих невоља с којима се суочавају мањине и повећаног броја избеглица широм света (Смит 1999: 187–202).

Почетак процеса изградње етничког идентитета босанскохерцеговачких муслимана везује се за период аустроугарске власти<sup>28</sup> у Босни и Херцеговини крајем 19. и почетком 20. века (Менцел 2000: 203, Великоња 2003: 130; Вајзовић 2012: 88), да би крајем 20. века, након распада Југославије и рата у Босни, њихов статус као засебне нације био признат од стране међународне заједнице Дејтонским споразумом (1995), где се наводе, уз Србе и Хрвате, као један од три конститутивна народа у новоформираној држави Босни и Херцеговини (id. 92, Гринберг 2012: 3–4). Међутим, већ је за време Југославије установљена категорија „муслимани у смислу етничке припадности” која је коришћена приликом пописа становништва 1961. године (Радовановић Мил. 2000: 17; Великоња 2003:

26 О томе да је на формирање националних идентитета на Балкану у касној отоманској фази и постотоманском периоду имао утицаја и отомански милетски систем, административно уређење засновано на религији, в. нпр. Полтон 2000: 45–48, 52; Фридман 2000: 167; Касикас 2009: 538. За опречна мишљења о том утицају в. Менцел 2000: 201.

27 В. и Мајхил 2011: 649–652, који у ширем (европском и блискоисточном) контексту разматра случајеве у којима религијска компонента има важну улогу у националном идентитету. Уп. и Рајт 2011: 778–779 о томе како религија доприноси формирању националних заједница.

28 О томе да су аустроугарске власти утицале, у складу са својим интересима, на процес етнонационалне изградње у Босни и Херцеговини, између осталог, и путем језичке политике в. нпр. Великоња 2003: 133–135, 138–139; Гринберг 2004: 137, 139; Гринберг 2012: 4, нап. 4; Тошовић 2012: 12–13, нап. 5; уп. и Фридман 2000: 169–170. Уопште о аустроугарском ставу према националним покретима в. и Кордић 2010: 210–211.

221, 222), а резолуцијом Централног комитета Савеза комуниста Босне и Херцеговине из 1968. године босански муслимани су званично признати као шести југословенски конститутивни народ (id. 223), те се та нова национална категорија јавља и статистички обрађује у попису спроведеном 1971. године (Радовановић Мил. 2000: 18; Фридман 2000: 173; Великоња 2003: 221, 224; Вајзовић 2012: 75). Том приликом усвојен је етнимим Муслиман, који је настао од конфесионима, а овакав ономастички трансфер представља одраз већ поменутог, за јужнословенске народе карактеристичног, поимања националног одређења утемељеног на религијским разликама. Након распада Југославије, на Бошњачком сабору одржаном 1993. године у Сарајеву, донета је одлука о преименовању Муслимана (као етнонационалне категорије) у Бошњаке (Вајзовић 2012: 68, 75, 86–87). Као и код осталих народа на простору некадашње Југославије, формирање нације морало је бити праћено и стварањем одговарајућег националног језика (уп. Илић, Белић 2014: 94). Тако су 90-их година прошлог века Бошњаци започели кодификацију свог засебног језика, босанског<sup>29</sup>, једног од четири наследника српскохрватског језика (Гринберг 2004: 135–158; Тошовић 2012; Вајзовић 2012: 94–106; уп. и Фос 2011: 766–771). Постоје различите теорије о пореклу босанских муслимана, а једна од њих која служи да обезбеди дистинктивност Бошњака у односу на Србе и Хрвате тиче се њихове средњовековне богумилске прошлости (уп. нпр. Фридман 2000: 165–166; Великоња 2003: 27–28, 280, за критички однос према тој теорији в. нпр. Бибер 2000: 19–20; Великоња 2003: 27–32).

Као што је претходно речено, бошњачким аргументом су се у Средској служиле славофоне како хришћанске тако и муслиманске печалбарске групе (уп. и Радовановић 1995: 301), затим га је прихватило и остало, непечалбарско, становништво ове шарпланинске жупе, а након што су се Срби иселили из ове области<sup>30</sup> (уп. Младеновић 2004: 246–247, Младеновић 2007: 429, Младеновић 2012: 137), бошњачки је наставио да егзистира у муслиманској заједници. Славофони муслимани у овом делу Косова<sup>31</sup> јесу староседелачко становништво (id. 116, 130) — исламизовано

29 Овде се наводи онај назив језика који користе Бошњаци. О томе да он није опште-прихваћен (није прихваћен, пре свега, међу Србима и Хрватима) и о политичким конотацијама расправе о плотонимском пару *босански* / *бошњачки* в. нпр. Гринберг 2004: 139–142, 155–156; Тошовић 2012: 10–15.

30 Према резултатима пописа становништва одржаног 2011. године на Косову, у општини Призрен, која обухвата град Призрен, Сретечку жупу и Подгор, било је 150 становника који су се изјаснили као Срби (<http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47246>, презето 2. 6. 2015). Да би се стекла оквирна представа о демографским кретањима у овој области, наводим процену по којој је православно становништво крајем периода турске власти чинило око 40% укупне популације Сретечке жупе (уп. Радовановић Мил. 2000: 20, где се даје и преглед стопе депопулације Срба услед миграција на основу послератних пописа).

31 Према резултатима пописа из 2011. године, бошњачка заједница је са око 28000 припадника трећа по бројности на Косову, а највећа концентрација Бошњака (16896) је у

за време отоманске власти, дакле у периоду од 15. до почетка 20. века (id. 118–119) — које је са својим доскорашњим хришћанским суседима делило, поред аргоа, и исти дијалекатски тип (Младеновић 2004: 254; Младеновић 2007: 429; Младенович 2012: 117, 129–130). Њихова етничка идентификација флукутирала је у складу с честим променама историјско-политичких околности: када је за време СФРЈ муслиманима у Босни и Херцеговини дат статус националног ентитета, муслиманске заједнице у призренској регији прихватиле су у већини такав етнонационални идентитет<sup>32</sup> (јер се у њему спајала словенска језичка припадност и исламска вероисповест), а затим и трансформацију тог идентитета у бошњачки крајем прошлог века, нарочито после 1999. године, с тим што своју регионалну посебност чувају изјашњавајући се као косовски Бошњаци<sup>33</sup> (Младеновић 2004: 245, 247, 252; Младенович 2012: 117–118). Поред тога, како показују послератни пописи становништва, изјашњавали су се и као Албанци, Турци, Срби, Југословени (Младеновић 2004: 245, Радовановић Мил. 2000: 20, Младенович 2012: 127). Која је друштвена функција промене етничке / националне припадности сагледане у историјском контексту? Флотантност етнонационалне идентификације се тумачи као вид мимикрије којом се обезбеђује, у околностима дуготрајне политичке нестабилности и конфликта, останак на насељеној територији и избегавање потпуне асимилације (Младеновић 2004: 252, 256; Младеновић 2007: 429).<sup>34</sup> И док је национална припадност подложна променама<sup>35</sup>, дотле је регионално одређење, попут *нашинци*, *Горан(ц)и*, *Жуљани*, *Подгорци (Подгорани)*<sup>36</sup>, постојано и на врху хијерархије могућих колективних идентификација, а утемељено је на локалном говору, територији коју насељавају, етнографским обележјима и преовлађујућој

---

општини Призрен, где спадају, поред града, Сретечка жупа и Подгор, затим на подручју Горе (општина Драгаш), где се 4100 становника изјаснило да су Бошњаци, а 7000 као Горан(ц)и, већи број чланова бошњачке заједнице насељава још регион Пећи (3786) и Истока (1142) (<http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47246>, преузето 2. 6. 2015).

- 32 Према Радовановић Мил. 2000: 20, муслиманско становништво Сретечке жупе је масовно прихватило ту опцију приликом пописа 1981. године.
- 33 Ситуација у Гори је специфична будући да се већи део становништва изјашњава као припадници посебне етничке групе (Радовановић Мил. 2000: 18; Младеновић 2004: 253–254; Младенович 2012: 128–129; в. и напомену 31).
- 34 О променама етнонационалне идентификације словенских муслимана (Торбеша) у Македонији у зависности од политичког контекста в. Бјелењин–Ленчовска 2008, Маева 2010: 156–157; Марков 2012: 138–139.
- 35 О покушајима албанизације неалбанских муслиманских група на Косову и Метохији в. Младеновић 2004: 253; Младеновић 2007: 425–426; Младенович 2012: 119–121, о узимању бугарског или македонског држављанства из прагматичних разлога међу припадницима ових заједница из призренске регије в. Младеновић 2007: 430; Младенович 2012: 123.
- 36 В. и <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47056>, приступљено 2. 6. 2015.

ендогамији (Младеновић 2004: 252; Младенович 2012: 122–124; уп. и Николић 1995: 185).

Косовска бошњачка елита у оквиру процеса изградње и утврђивања бошњачког идентитета на Косову износи различите опције о посебној супстратној основи тамошњих неалбанских муслиманских заједница. Теза о богумилству као темељу самосвојности муслиманских јужнословенских група постаје нарочито популарна након прихватања бошњачке идентификације, те се у појединим радовима, међу којима се истичу они Назифа Докле<sup>37</sup> и Алије Џоговића, указује на богумилске трагове у етнокултурној особености косовских Бошњака, посебно оних из горанске области (Младенович 2012: 133). Друга теза односи се на славизирани арумунски супстрат муслиманских словенских група у пограничним областима југа Косова и Метохије, Албаније и западне Македоније (ibid.). У оптицају су такође и идеје о турској основи поменутих група (ibid.), затим трачкој, о чему ће касније у раду још бити помена, итд.<sup>38</sup> За саме припаднике заједнице ове идеје, које долазе одозго, од стране елите, немају пресудну важност за колективну аутоидентификацију, пошто је за њих најважнији и најпостојанији осећај припадности локалној групи (Младенович 2012: 145). Из тог разлога није дошло, упркос настојањима елите, до хомогенизације различитих група словенских муслимана у шарпланинској области, па оне и даље чувају диференцијална језичко-жетнографска обележја (id. 135).

Важан део процеса националне изградње остварује се и у образовном систему<sup>39</sup>, пре свега, увођењем босанског језика као наставног<sup>40</sup>, што су иницирали Бошњаци из Призрена, Драгаша и Пећи у јуну 1999. године, након установљавања протектората Уједињених нација на Косову (id. 135–136). Направљени су школски планови и програми и припремљени уџбеници за тзв. националну групу предмета (босански језик, историју, музичку и ликовну културу), а настава на босанском језику се заснива на комбинацији двају наставних програма — косовског албанског и бошњачког из Босне и Херцеговине (id. 136).<sup>41</sup> Прихвата се стан-

37 Уп. нпр. <http://mlicanin.weebly.com/bogumilstvo-u-gori.html>, приступљено 3. 6. 2015, Докле 2011.

38 Шири рецепција ових ставова обезбеђује се путем публицистичких текстова, уп. нпр. <http://www.balkanplus.net/clanak/vijesti/bosnjaci/arsim-tarik-saliji-nacionalni-identitet-bosnjaka-kosova/>, приступљено 20. 5. 2015, <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47056>, <http://sandzakpress.net/o-bosnjacima-torbeskog-porijekla-na-kosovu>, приступљено 2. 6. 2015.

39 О томе да стандардизовано масовно образовање може бити врло моћно средство стварања апстрактних идентификација јер омогућава, на пример, да велики број људи учи, истовремено, којој етничкој групи припада и које су њене културне карактеристике в. нпр. Ериксен<sup>3</sup>2010: 109–110; уп. и Андерсон 2006: 200–201.

40 Део припадника ових заједница похађа наставу на албанском, српском или турском језику (Младеновић 2007: 429–430; Младенович 2012: 136).

41 Више о законском оквиру којим се регулише употреба језика на Косову и језицима и наставним програмима по којима се образују припадници бошњачке и горанске зајед-



дарднојезичка норма и језичка политика дефинисана у Босни и Херцеговини<sup>42</sup>, мада стандардни варијетет није још увек у потпуности заживео, првенствено због његове структурне удаљености од локалног говора (id. 136, 138–139).<sup>43</sup> Босански језик користи се и у џамијама (id. 139, <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=48555>, приступљено 3. 6. 2015). Актуелни процеси промишљања, избора и утврђивања колективних идентитета унутар ових заједница резултовали су интензивним прикупљањем и објављивањем усменог народног стваралаштва, издавањем горанско-албанског речника, формирањем културно-уметничких друштава, а више-струке идентификације одражавају се и у избору језика ауторске књижевности, те припадници поменутих група пишу на локалном идиому, књижевном босанском, а у Гори и на српском језику (Младенович 2012: 139–142). Босански језик присутан је на локалним и телевизијским станицама и у оквиру програма Радио-телевизије Косова и има статус језика у службеној употреби у неколико општина с највећом концентрацијом бошњачког становништва (id. 142–143, 144). Припадници муслиманских словенских заједница на Косову почетком 90-их година прошлог века оснивају своје политичке странке, често као огранке муслиманских политичких странка из Босне и Херцеговине или Санџака, а после 1999. године већина чланова ових заједница укључила се у косовски политички живот посредством бошњачких странака, док је мањи део остао део политичког система Србије (id. 143).<sup>44</sup>

Један од најактивнијих и најистакнутијих интелектуалаца из редова косовске бошњачке елите ангажованих у раду на бошњачкој националној, културној и језичкој афирмацији на Косову био је Алија Џоговић, професор, песник, књижевни критичар, новинар, истраживач и сакупљач ономастичке, дијалекатске и фолклористичке грађе из различитих области Косова, Метохије и Санџака и члан Бошњачке академије наука и умјетности. Од средине 90-их година прошлог века интензивно је радио на промовисању идентитета, језика и културе косовских Бошњака.<sup>45</sup>

---

нице в. <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47703>, приступљено 2. 6. 2015.

42 Уп. о томе и у Декларацији о босанском језику Бошњака Косова из 2006. ([http://dijaspora-bk.de/v2/index.php?option=com\\_content&view=article&id=139:deklaracija-o-bosanskom-jeziku-bonjaka-kosova&catid=78:bosnjaci&Itemid=300004](http://dijaspora-bk.de/v2/index.php?option=com_content&view=article&id=139:deklaracija-o-bosanskom-jeziku-bonjaka-kosova&catid=78:bosnjaci&Itemid=300004), приступљено 3. 6. 2015).

43 О диглосији у поменутих заједницама в. Рељић 2010: 178–182.

44 Детаљније о учешћу косовских Бошњака и Горанаца у политичком животу на Косову од 90-их година прошлог века до данас в. и <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47056>, <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47703>, приступљено 2. 6. 2015.

45 Учествовао је у изради наставних планова и програма за бошњачку заједницу, аутор је неколико уџбеника, подстицао је стваралаштво косовских бошњачких писаца организовањем њихових књижевних сусрета у Жупи и промоција њихових књига на Косову и у Санџаку, саставио је антологију песама бошњачких писаца Косова и Санџака насловљену *Bijel behar*, учествовао је у оснивању Удружења бошњачких писаца у скандинавским земљама у оквиру кога је покренуто књижевно-научну издавачку делатност, један је од оснивача Kulturno-informativnog udruženja Bošnjaka Kosova *Selam*,

У појединим својим текстовима из тог периода разматра бошњачки аргумент, нарочито, питање његовог порекла. Његово научно интересовање за овај аргумент јавља се у контексту ширег проучавања етногенезе шарпланинског становништва. Тако се у једном прилогу насловљеном *Torbeši su Besi (Bošnjaci)* (Џоговић 2011)<sup>46</sup> бави етимологијом назива *Торбеши* / *Торбеши* и пореклом заједнице на коју се односи овај термин<sup>47</sup>, доносећи на крају првог дела излагања следећи закључак:

„Pretpostavka da bi Torbeši mogli biti **potomci Besa**, može se pretočiti u formulaciju da su **Torbeši i Bosanci** potekli iz istog **etničkog tračkog korijena**, te da su s razlogom i jedni i drugi **Bošnjaci**. Ovo ne treba smatrati „svojtanjem” Torbeša već motivacijom za dalja naučna istraživanja”<sup>48</sup> (id. 34).

На то се надовезује одељак о бошњачком аргументу:

„За област шарпланинске географске регије везује се и tzv. **бошњачки говор**. То је област истоочно од Призрена и око Тетова. Navodno ga govore majstori (zidari), kao svoj *tajni govor*. Napisan je i jedan manji rječnik. Ovo upućuje na pretpostavku da bi taj govor, danas žargon, mogao biti *ostatak govora tračkih Besa*. Populaciju koja još „zna” da se služi ovim žargonom, nazivaju *Božjacima* a njihov „tajni govor” *bošnjačkim*. Sličnu informaciju nalazimo i kod Pašića, na str. 39. On navodi dio iz rasprave fra Anta Kneževića iz godine 1886: „Veliki bješe ogranak trački-tirački *velikoga stabla slavjanskoga*, kojeg je najodličnija grančica **‘Bezi’**... Oko dvadesetak godina posli Isusa, veli spisatelj Strabo, da su se širili po Bugarskoj, većim dijelom Balkana (Ild’ma), Crne rijeke (**Kara-su**) te dopiralo do Ilirije i Panonije. Narod bio sasvim pobožan te imao svoje sveštenike i *proročišta*. Zato jih

---

био је члан редакције призренског часописа *Selam*, ревије за културу, вјеру и науку где је објавио низ текстова (нпр. *Bosanski/bošnjački jezik (naučni izvori i argumenti)*, *O etniku Bosanac/Bošnjak*, *Ko smo, u stvari, mi (O identitetu stanovnika Gore i Prizrenskog podgora)*, *Da bošnjački korpus bude ravnopravan dio kulturne i slobodne Evrope* итд.) и књижевних приказа, сарађивао је и са другим косовским листовима на босанском језику. За изворе о раду Алије Џоговића в. <http://www.avlija.me/sjecanja/memoriama-akademik-alija-dzogovic>, <http://www.balkanplus.net/clanak/vijesti/lokalne/cerim-bajrami-ostali-smo-bez-najveceg-bosnjackog-intelektualca-na-kosovu/>, приступљено 17. 5. 2015.

46 Прилог је објављен такође 30. јануара 2014. у интернет часопису *Avlija* (<http://www.avlija.me/eseji/akademik-alija-dzogovic-torbesi-su-besi-bosnjaci>, приступљено 18. 5. 2015).

47 Он наводи да се овај назив односи на популацију „шарпланинске географске области, one između Prizrena, Tetova, Strumice i Kuksa” (id. 34). Касније додаје: „Ипак, у народној свјести, овај етник се више односи на популацију која је данас у границама државе Македоније, док је за популацију у границама Косова и Албаније више у функцији етнички квалитатив *Goranac/Goranin, Župljanin*. Етник *Šop (Šopovi)* alternирао је са етником *Župljanin*, али је он данас у спорадичној функцији и више се односи на мјештанинство у селима према Превалцу и на мјештанинство великог села Штрпе, истоочно од Жупе” (id. 35). Традиционално се, дакле, овај назив користи за славофоне муслимане из западне Македоније (уп. нпр. Бјелењин Ленчовска 2008; Марков 2012), а Р. Младеновић такође напомиње да међу таквим заједницама на југу Косова и Метохије ово одређење није општеприхваћено, мада је у употреби у подгоранској групи (Младеновић 2012: 125–126). О употреби назива *Торбеши* за референцање на заједнице словенских муслимана на југу Косова и Метохије у публицистичким текстовима в. нпр. <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=47056>, <http://sandzakpress.net/o-bosnjacima-torbeskog-porijekla-na-kosovu>, приступљено 2. 6. 2015.

48 Сва графичка наглашавања у овом и наредним цитатима преузета су из оригиналног текста.



njeki i zvali ‘Bozi’ a neki opet ‘Boznjaci’ kao ‘Božji’ i ‘Bož – Bosi–Bosy’, a neki opet ‘Bezi’ – vjerni, pobožni, uzvišeninjaci...(...)” Istina, fra Anto ovaj ”ogranak” smatra ”velikim stablom slavjanskim”, što je u nauci naravno pod znakom pitanja.” (ibid.).<sup>49</sup>

Будући да је карактер односа између разних мањинских заједница славофоних муслимана на Балкану и Бошњака предмет дебата зато што се не може установити уобичајен репертоар заједничких садржатеља (уп. нпр. Вајзовић 2012), А. Џоговић у једном тексту укључивање једне од тих мањинских заједница у бошњачки национални корпус образлаже правом њених чланова на самоопредељење:

„Narodi sami biraju svoje nacionalno ime i ime svoga jezika. Njihovo je pravo da se svojim jezičkim i etničkim resursima uključuju u korpuse naroda koji su im najbliži i najrodniji u sociolingvističkom i sociopolitičkom pogledu. Referendum je oblik kolektivne narodne kulture i kolektivnog narodnog osjećanja, i taj aspekt je osnovica opredijeljenja naroda u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Tako se, u tom kontekstu, i populacija Gore, Župe i Podgora opredijelila za svoje nacionalno ime – Bošnjak, i svoj jezički standard – bosanski jezik.” (<http://www.kosovocafe.com/?p=218>, приступљено 22. 6. 2015).

И поред тога, претходно цитирани одломци показују настојање да се репертоар заједничких садржатеља прошири тако што се, у одсуству непосредне релације типа дијаспора – матица, у језичком материјалу, ономастичком и арготском, проналазе, на дубљој историјској равни, докази о вези између шарпланинских славофоних муслимана и Бошњака. У овом случају та веза је етногенетска и огледа се у претпостављеним истим трачким коренима. Овде је на делу једна, у раду већ помињана, стратегија која се примењује у процесима формирања нација на Балкану: позивање на мит о заједничком пореклу који балканским народима приписује одређени антички народ за праоца.

У другом делу рада А. Џоговић полази од тога да је становништво ове регије у средњем веку прихватило богумилство и разматра могуће богумилске трагове, како материјалне, тако и оне у веровањима и обичајима, усменом стваралаштву, друштвеним односима, закључујући рад следећом напоменом која се односи на бошњачки арго: „Такође, постоје индикације да је онај tzv. **бошњачки говор** био *tajni govor bogumila*” (Џоговић 2011: 35). Овој је тези А. Џоговић посветио један ранији прилог под насловом *Je li bošnjački žargon tajni govor bogumila* (Џоговић 2000), а помиње је и у једном интервјуу<sup>50</sup>, где образлаже какву је улогу овај идиом

49 Рад је био инспирисан књигом (у то време у рукопису) Ибрахима Пашића *Predslovenski korijeni Bošnjaka III, Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni*, па се део текста о трачком пореклу Торбеша и бошњачког арга може наћи и у приказу ове књиге: Alija Džogović, Treća knjiga akademika prof. dr Ibrahima Pašića *Predslovenski korijeni Bošnjaka, Almanah*, časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana, 51–52, Podgorica 2011, 329–339, на страни 336.

50 Интервју је објављен у: *Alem*, nezavisni magazin na bosanskome jeziku, а преузет је са, данас недоступне, интернет стране овог магазина (<http://www.alemnet.info/>)

имао код предака данашњих Бошњака из области Шар-планине који су, како сматра, били богумилске религијско-културне оријентације:

„Vizantija i Nemanjići su rušili sve što je bilo u vezi sa "jeresi" – kako su nazivali bogumilsko učenje, i ako je ono bilo religija a ne sekta. Čak i onaj bošakački žargon nije bio "jezik građevinara" već bogumilski tajni govor, kojim su se "čuvali" od nemanjićkih popova i predstavnika vlasti”.

У овој другој тези о пореклу бошњачког аргона, он се користи као средство успостављања заједничког богумилског културно-религијског наслеђа које повезује Бошњаке с југа Косова и Метохије и из Босне.<sup>51</sup>

У поменутих текстовима А. Џоговића о бошњачком идиому се говори у склопу ширих разматрања етногенезе шарпланинског славофоног муслиманског становништва. И у прилогу који је у целини посвећен овом аргону истиче се важност ових истраживања за проучавање етничке идентификације у регионалним и балканским оквирима:

„Dalja, analitička, istraživanja u domenu bošakačkog govora mogu biti od značaja za utvrđivanje identiteta etnosa na predjelima Šar-planine, ali i drugih na širim balkanskim prostorima” (Џоговић 2000: 25).

Процес изградње бошњачког националног идентитета шарпланинских славофоних муслимана захтевао је, на историјском плану, утврђивање старине и аутентичности њихове заједнице, тј. њеног дистинктивног, несловенског порекла:

„Bošnjaci Kosova, kao i ostali Bošnjaci na Balkanu, su stari narod, stariji od mnogih u okruženju. (...) Bošnjaci Kosova imaju svoje etničko (neslovensko) porijeklo. Sve što je o njima ispričano u srpsko-makedonskoj historiografiji, ne temelji se na pravim istorijskim argumentima. Bošnjaci u oblasti Šar-planine (kosovski dio i onaj u albanskom dijelu šarske regije, te onaj na sjeverozapadu Makedonije) su jedan narod, čiji su daleki preci došli negdje sa istoka, a čini mi se negdje iz Centrane Azije, sa nekim drugim narodima koji su se selili azijskim zapadom prema Evropi. U današnjem njihovom obitavanju, slovenske skupine su im nametnule samo svoj jezik, osobito u nemanjićkom periodu. Tradicija im je ostala autentična i do danas. bogumilstvo je bilo njihova religija i kultura” (<http://www.alemnet.info/magazine/121/dzogovic.html>, приступљено 14. 11. 2004).

„Ozbiljna i nepristrasna naučna istraživanja uvijek su bila na strani **autentičnosti ove etničke zajednice. Ona nije ni prosrpska ni promakedonska, ona je autonomna (...)** Zato se, afirmativno, može reći da je etnička zajednica u oblasti Šar-planine autentična, jedna od najstarijih na Balkanu, bogumilska po kulturi i načinu života i društvene svijesti, te da porijeklom stoji u vezi sa starim tračkim etničkim supstratom, odnosno arumunskim<sup>52</sup>.” (<http://www.kosovocafe.com/?p=218>, приступљено 2. 6. 2015)

[magazine/121/dzogovic.html](http://www.alemnet.info/magazine/121/dzogovic.html), приступљено 14. 11. 2004).

51 О томе да изнете хипотезе прелазе из научног у јавни дискурс в. нпр. <http://sandzakpress.net/o-bosnjacima-torbeskog-porijekla-na-kosovu>, приступљено 2. 6. 2015.

52 Теза о арумунском супстрату се укратко помиње и у раду Џоговић 2000: 25.

Хипотезе о богумилском наслеђу и трачком или арумунском супстрату имају, дакле, још једну важну улогу у процесу националног формирања косовских Бошњака. Наиме, групни идентитети морају увек бити дефинисани у односу на оно што нису — другим речима, у односу на неприпаднике дате групе (Ериксен<sup>3</sup> 2010: 14). Отуда је систематска дистинкција између инсајдера и аутсајдера, између нас и њих, темељни принцип етничитета (id. 23). Дакле, групна солидарност и интеграција унутар заједница заснованих на етничкој идеологији остварује се не само посредством заједничких активности и обележја унутар колектива већ и у односу на *груџоџ*, кроз надметање, непријатељство, симбиозу или контрастивну употребу стереотипа и симбола којима се дефинишу међугрупне границе (id. 79–80). Опредељење за бошњачку националну опцију резултат је процеса националног формирања који подразумева, с једне стране, успостављање заједничких обележја унутар националног колектива, а с друге, конструисање симболичке границе према етнонационалним *груџима*. Ти *груџи* су, у овом случају, Словени из окружења, Срби и Македонци, па се стога аутентичност заједнице конструира кроз претпостављено несловенско порекло. Без упуштања у детаљне анализе, овом приликом ћу указати у цитираним одломцима на паралелизам приче о рецентним конкурентским националистичким пројектима и о ранијим религијским конфликтима у контексту којих се описује богумилска прошлост. Конфликт се, с једне стране, користи да се опише друштвено-историјски оквир који је могао изнедрити хипотетички богумилски тајни језик са заштитном функцијом као претечу бошњачког арга. С друге стране, с обзиром на склоност националистичке идеологије ка реконструкцији прошлости с циљем успостављања континуитета и оправдања савремених политичких пројеката, епизода из даље прошлости у којој се Византија и Немањићи, као и „немањићки попови и представници власти” представљају у односу на богумиле као непријатељски и насилни *груџи* сигурно није без значаја за поимање релације *ми* — *они* / *груџи* у ближој прошлости и садашњости. Наиме, византијско наслеђе, средњовековна династија Немањића, њихова држава и црква чине темељне елементе националног идентитета Срба које заступници бошњачке националне опције међу славофоним муслиманима на Косову дефинишу, уз Македонце, као конкурентске *груџе*.<sup>53</sup> Таква перцепција *груџих* утиче на то да се заједничка обележја доживљавају као угрожавајућа (уп. id. 80), јер онемогућавају повлачење јасних међугрупних граница, те се стога прибегава стратегијама њиховог негирања или

53 Уп. нпр.: „Svojtanka su bila osobito aktuelna tokom zadnjih desetak godina: u oblasti jezika, folklor, književnog usmenog nasljeđa, običaja, socijalne orijentacije, geografskog položaja i daljih aspiracija. Osobito su ove aspiracije bile usmjerene iz dva centra: onog skopskog i onog beogradskog. Ovo je čak potvrđivano knjigama, naučnim ekspedicijama, obećanjima. Rezultati toga su zbornik GOS, medijska propaganda, istraživanja pod okriljem nekih instituta za jezik i folklor, štampanje knjiga u ovim centrima sa dobro prepoznatljivim ciljevima i namjerama” (<http://www.kosovocafe.com/?p=218>, приступљено 30. 6. 2015).

деградирања њиховог значаја. Тако се негира или бар доводи у питање заједничко порекло изношењем различитих претпоставки о другачијем, несловенском пореклу поменутих муслиманских заједница, док се значај неоспорне чињенице да су њихови припадници славофони деградира тиме што се међугрупна језичка сличност тумачи као последица намећања, принуде од стране *груџих*.

Да резимирам. Разматрања о пореклу бошњачког аргоа, у цитираним текстовима, део су аргументације којом се поткрепљују тезе о дистинктивном пореклу чланова заједнице који га користе. Његова првобитна функција тајног занатлијског језика се проблематизује и трага се за његовим дубљим пореклом у претпостављеним супстратним етно-културним и религијским слојевима. Желим да нагласим да ми у овом раду није била намера да преиспитујем научну утемељеност изнетих хипотеза и аргументације, већ да укажем на њихову наглашену идеолошку улогу и на шири друштвени и политички контекст у коме су и у односу на који су уобличене.

Какав је, дакле, идеолошки оквир описаног приступа проучавању бошњачког аргоа? С. Рајт указује на то да лингвисти на различите начине узимају учешће у националним / националистичким покретима и пројектима<sup>54</sup>, а овде разматрани лингвистички радови, прикази и текстови друге врсте могу се повезати с једним од побројаних идеолошки обојених видова ангажовања проучавалаца језика: „The linguist was also of use, alongside the historian and the archaeologist, in establishing the long-standing existence of the group. If the language could be presented as dating back far into history, this suggested an ancient culture rooted in ancestral territory” (Рајт 2011: 781).<sup>55</sup>

Познато је да језици имају врло важну улогу у изградњи националних идентитета (уп. нпр. Рајт 2011; Андерсон 2006: 67–82, 196), а врло илустративно у том смислу је временски и просторно блиско формирање више националних држава након распада Југославије праћено распадом српскохрватског језика на више националних језика, који су стандардни варијетети у државама наследницама Југославије (уп. нпр. Гринберг 2004). Особеност улоге бошњачког аргоа у формирању бошњачког националног идентитета словенских муслиманских заједница на југу Косова и Метохије састоји се у томе што он нема статус националног језика а ни претензије да то постане, али његова секундарна функција симбола регионалног идентитета, која је потиснула примарну комуникацијско-конспиративну функцију, вероватно је погодовала оваквој његовој употреби у делу академског дискурса. Инструментализација језика у процесима националних изградњи на простору бивше Југославије (и, наравно, не само

54 Уп. и Илић 2014.

55 О настојањима политичара и језикословаца да новоустановљене језике у државама насталим на тлу Југославије представе као старе и аутентичне в. Илић, Белић 2014: 94–95.

ту) била је више пута понављана и, према томе, разрађена стратегија у научним круговима, тако да се бошњачки лако уклопио у већ постојеће дискурсне матрице. Сматрала сам, међутим, да је случај бошњачког вредан пажње зато што је копирање расположивог модела укључило и неке неочекиване иновативне елементе.

### Литература:

- Андерсон 2006: B. Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Revised Edition, London, New York: Verso.
- Бибер 2000: Bieber, F. Muslim Identity in the Balkans before the Establishment of Nation States. *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, Mar 2000, 13–28. EBSCO. 1.6. 2015.
- Бјелењин Ленчовска 2008: K. Bielenin Lenczowska, The Construction of Identity in a Multiethnic Community: A Case Study on the Torbeši of Centar Župa Commune, Western Macedonia (FYROM), *Ethnologia Balkanica*, 12 (2), Berlin, 167–181.
- Бјелењин Ленчовска 2010: K. Bielenin Lenczowska, Different Models of Labour Migration in Contemporary Macedonia – or What Does *pečalba* Mean Today?, *Ethnologia Balkanica*, 14 (2), Berlin, 11–26.
- Бован 1972: V. Bovan, Tajni jezici radnika Sredske i Sirinića, *Гласник музеја Косова*, XI (1971–1972), Приштина, 113–131.
- Бондалетов 1974: В. Д. Бондалетов, *Условные языки русских ремесленников и торговцев*, Рязань: Рязанский гос. педагог. ин-т.
- Бугарски 1986: R. Bugarski, *Jezik u društvu*, Beograd: Prosveta.
- Важзовић 2012: H. Vajzović, Jezik i identitet slavenskih muslimana: Bošnjaci između lingvistike i politike, у: R. D. Greenberg, M. Nomachi (ред.), *Slavia Islamica. Language, Religion and Identity*, Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 65–114.
- Великоња 2003: M. Velikonja, *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*, College Station: Texas A&M University Press.
- Вукановић 1986: T. Vukanović, *Srbi na Kosovu II*, Vranje: Nova Jugoslavija.
- Вучковић 2004: М. Д. Вучковић, *Бошњачки — тајни језик зигара Срепске и Сиринића*, Магистарски рад у рукопису, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Гринберг 2004: R. D. Greenberg, *Language and Identity in the Balkans. Serbo-Croatian and its Disintegration*, Oxford: Oxford University Press.
- Гринберг 2012: R. D. Greenberg, Introduction, у: R. D. Greenberg, M. Nomachi (ред.), *Slavia Islamica. Language, Religion and Identity*, Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 1–8.
- Димић 1997: Д. Димић, *Горње Село на Средској*, Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Докле 2011: Dokle, N. Bogomilizam i etnogeneza Torbeša Kukske Gore. Prizren: Alem. <[http://mlcanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/bogumilizam-\\_nazif\\_dokle.pdf](http://mlcanin.weebly.com/uploads/3/0/9/1/3091963/bogumilizam-_nazif_dokle.pdf)>. 3. 6. 2015.
- Ђорђевић-Црнобрња 2014: Ј. Ђорђевић-Црнобрња, Миграције из Горе крајем двадесетог и почетком двадесет и првог века, *Гласник Етнографског института САНУ*, LXII (2), Београд, 35–46.
- Ериксен 2010: T. H. Eriksen, *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*, London, New York: Pluto Press.

- Илић 2014: М. Илић, Collective narrative: the narrative on Croatian language from academic to far-right discourses in Serbia, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, Vol. 5, No. 1, Bucharest, 45–69.
- Илић, Белић 2014: М. Илић, В. Белић, Eine neue Sprache entsteht: die bunjevakische ‚Sprache‘ oder ‚Mundart‘ in serbischen Grundschulen, у: Ch. Voß, W. Dahmen (ред.), *Babel Balkan? Politische und soziokulturelle Kontexte von Sprache in Südosteuropa*, München etc.: Verlag Otto Sagner, 93–114.
- Јашар Настева 1953: О. Јашар Настева, Албански зборови во македонските тајни јазици (Продолжение), *Македонски јазик*, IV/ 5–6, Скопје, 132–139.
- Јашар Настева 1970: О. Јашар Настева, За македонските тајни јазици, *Годишен зборник*, 22, Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје, 553–569.
- Кацикас 2009: Katsikas, S. Conclusion: European Modernity and Islamic Reformism among Muslims of the Balkans in the Late-Ottoman and Post-Ottoman Period (1830s–1945). *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 29, No. 4, December 2009, 537–543. EBSCO. 16. 5. 2015.
- Кордић 2010: S. Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb: Durieux.
- Маева 2010: М. Маева, Процеси на трудова мобилност и емиграција на мекедонците-мюсюлмани (*торбеши*) към страните от Централна и Западна Европа, у: П. Христов (ред.), *Балканската миграционна култура: исторически и съвременни примери от България и Македония*, София: Парадигма, 155–181.
- Мајхил 2011: J. Myhill, Language and the church: European perspectives, у: B. Kortmann, J. van der Auwera (ред.), *The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 639–653.
- Марков 2012: I. Markov: Labour Mobility-Family-Business (Two cases: Albanians and Macedonian Muslims/*Torbeši* from Macedonia), у: B. Sikimić, P. Hristov, B. Golubović (ред.), *Labour Migrations in the Balkans*, München – Berlin: Verlag Otto Sagner, 131–145.
- Менцел 2000: Mentzel, P. Conclusion: *Millets*, States, and National Identities. *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, Mar 2000, 199–204. EBSCO. 1. 6. 2015.
- Меси et al. 1993: Massey, D. S. J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J. E. Taylor Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3, September 1993, 431–466. JSTOR. 28. 5. 2015.
- Младеновић 2004: Р. Младеновић, Словенска лингвистичка припадност, конфесионална припадност и етнички трансфер у светлу скривених мањина на југозападу Косова и Метохије, у: Б. Сикимић (ред.), *Скривене мањине*, Београд : САНУ, Балканолошки институт, 245–258.
- Младеновић 2007: Р. Младеновић, Мањинске етнојезичке заједнице на Косову и Метохији, са посебним освртом на југозападни део Косова и Метохије, у: В. Становчић (ред.), *Положај националних мањина у Србији*, Зборник радова са научног скупа одржаног 24–26. новембра 2005, Београд : САНУ, 421–434.
- Младеновић 2007а: R. Mladenović, The Sirinička Župa: Štrpce Municipality – Historical Background and Current Field Research, у: D. T. Bataković (ред.), *Kosovo and Metohija. Living in the Enclave*, Belgrade: SASA, Institute for Balkan Studies, 155–174.
- Младенович 2012: Р. Младенович, В поисках этнического определения – славянские мусульманские группы на юго-западе Косово и Метохии, у: R. D. Greenberg, M. Nomachi (ред.), *Slavia Islamica. Language, Religion and Identity*, Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 115–147.
- Наметак 1955: A. Nametak, Banjački govor na području Srebrenice, *Bilten Instituta za proučavanje folklor*, 3, Sarajevo, 85–96.
- Николић 1995: Д. Николић, Етнокултурни стереотипи становника Горе и Средачке жупе, у: Д. Антонијевић, М. Радовановић (ред.), *Шарџанинске жупе Гора, Ојлоје и Средска*:



антиројџеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике, Београд: САНУ, Географски институт „Јован Цвијић”, 167–185.

Никшић, Ђорђевић 1994: А. П. Никшић, Б. Ђорђевић, Бошњачки речник средњих зидара. Апсика је скопаче (Јепо је девојче), *Сиремљења*, 8/10, Приштина, 105–111.

Павловић 1939: М. Павловић, Говор Сретечке жупе, *Српски дијалектолошки зборник*, VIII, Београд.

Полтон 2000: Poulton, H. The Muslim Experience in the Balkan States 1919–1991. *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, Mar 2000, 45–66. EBSCO. 1. 6. 2015.

Радовановић 1995: С. Радовановић, Економске миграције становника Средњачке жупе, у: Д. Антонијевић, М. Радовановић (ред.), *Шарпланинске жупе Гора, Ојоле и Средска: антиројџеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, Београд: САНУ, Географски институт „Јован Цвијић”, 298–315.

Радовановић М. 1995: М. Радовановић, Антропогеографска, етнографска и фолклорна грађа о Горанцима, Опљацима и Сретчанима у изворној литератури, у: Д. Антонијевић, М. Радовановић (ред.), *Шарпланинске жупе Гора, Ојоле и Средска: антиројџеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, Београд: САНУ, Географски институт „Јован Цвијић”, 225–256.

Радовановић Мил. 2000: Мил. Радовановић, Шар планина и њене жупе у косовско-метохијској области јужне Србије. Географски положај и мултиетничке карактеристике, у: М. Бурсић (ред.), *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије. Проблеми садашњих услова живота и ојстјанка*, Зборник радова са „Округлог стола” одржаног 19. априла 2000. године у САНУ, Београд: САНУ, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, 7–22.

Радовановић Милорад <sup>3</sup>2003: Milorad Radovanović, *Sociolinguistika*, Sremski Karlovci, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Рајт 2011: S. Wright, Language and nation building in Europe, у: B. Kortmann, J. van der Auwera (ред.), *The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 775–788.

Рељић 2010: М. Рељић, Типови диглосије у савременој језичкој пракси славофоне косметске популације, у: М. Букумирић (ред.), *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Мејхохији*, књ. 2, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 169–188.

Смит 1999: A. D. Smith, *Myths and Memories of the Nation*, Oxford: Oxford University Press.

Стојков <sup>3</sup>1993: С. Стојков, *Българска диалектология*, под ред. на М. С. Младенов, София: БАН.

Танасковић 1992: В. Танасковић, *Средњачка жупа*, Приштина: Јединство.

Тошовић 2012: Б. Тошовић, Особености боснијског/бошњачког језика по одношењу к сербском и хрватском, у: R. D. Greenberg, M. Nomachi (ред.), *Slavia Islamica. Language, Religion and Identity*, Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 9–64.

Тројановић 1925–26: С. Тројановић, Прилог тајним језицима (Из мојих забележака), *Јужнословенски филолог*, V, Београд, 222–226.

Урошевић 1948: А. Урошевић, Шарпланинска жупа Сиринић, *Годишен зборник*, 1, Природно-математички оддел, Филозофски факултет на Универзитету, Скопје, 115–176.

Фос 2011: Ch. Voß, Multilingual states and empires in the history of Europe: Yugoslavia, у: B. Kortmann, J. van der Auwera (ред.), *The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 761–774.

Фридман 2000: Friedman, F. The Muslim Slavs of Bosnia and Herzegovina (with Reference to the Sandžak of Novi Pazar): Islam as National Identity. *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, Mar 2000, 165–180. EBSCO. 1.6. 2015.

- Халими 1954: К. Халими, Арбанашке речи у нашим тајним језицима, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, XVII, Београд, 75–90.
- Христов 2008: P. Hristov, Trans-border Exchange of Seasonal Workers in the Central Regions of the Balkans (19<sup>th</sup> – 20<sup>th</sup> Century), *Ethnologia Balkanica*, 12 (2), Berlin, 215–230.
- Христов 2012: P. Hristov, *Balkan Gurbet: History, Traditional Patterns and Cultural Dimensions*, у: B. Sikimić, P. Hristov, B. Golubović (ред.), *Labour Migrations in the Balkans*, München – Berlin: Verlag Otto Sagner, 11–25.
- Цвијић 1911: Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије: с проматрањима у Јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, у Тесалији и Епиру*, књ. III, Београд: [б. и.].
- Чукаловић 1989: С. Т. Чукаловић, *Срепечки родослов. Родослови фамилија села Средске код Призрена, XIX и XX век*, Ниш: Просвета.
- Џоговић 2000: A. Džogović, Je li boškački žargon tajni govor bogumila, *Selam, bošnjačka revija za kulturu, vjeru i društvo*, 17, Januar/April 2000, Prizren, 24–25.
- Џоговић 2011: A. Džogović, *Torbeši su Besi (Bošnjaci)*, *Bošnjačka riječ*, januar – septembar 2011, Novi Pazar, 33–35.
- Шишманов 1895: И. Д. Шишмановъ, Бѣлѣжки за българскитѣ тайни езици и пословечки говори, *Сборникъ за народни умотворения и народописъ*, XII/2, София, 15–50.
- Шћепановић, Ђукановић 1997: М. Шћепановић, П. Ђукановић, Бањачки (тајни језик осаких мајстора), *Српски језик*, II/1–2, Београд, 131–152.

## NEW ROLES OF THE BOŠKAČKI ARGOT

### Summary

Boškački argot was a secret language spoken by many itinerant craftsmen of Macedonia and Southern Serbia. The paper deals with the variant of this argot used by both Serbs and Slavic-speaking Muslims originating in the northern part of the Šar mountains. In the past this area was well known for seasonal labour migrations, but after the World War Two intrastate and interstate migrations become permanent. Being socially inferior itinerant artisans used the argot to keep their in-group communication secret thus making their work and life afield easier and more secure. Contrary to many other secret languages, Boškački argot managed to survive until today by changing its functions. Over time local nonmigrants have also begun to learn and employ it as a regional identity marker. Additionally, postwar and recent emigrants from the region and their descendants consider it a symbol of their origin and tradition. Boškački argot has been recently deployed in some academic writings to corroborate the Bosniak national identity of the region's Slavic-speaking Muslim groups.

*Key words:* secret languages of craftsmen, language functions, regional and ethnic / national identity, Serbs and Slavic-speaking Muslims, Sredska and Sirinić.

Marija Vučković